

GYVIEJI ARCHYVAI

Pradėta minėti Laisvės gynėjų diena

Šio ketvirtadienio ryte Varėnos rajono savivaldybės, bibliotekų, kultūros centrų, ugdymo bei kitų įstaigų languose trumpam sužibo Laisvės šviesą simbolizuojančios Atminimo žvakutės, o rajono kaimuose, Sausio 13-osios 31-ųjų metinių išvakarėse pagerbiant laisvės gynėjus, degė Atminimo laužai...

Priešais savivaldybės pastatą sumėlynavo neužmirštuolių žiedai. Uždegtos Atminimo žvakutės ir laužai simbolizuoja amžiną pagarbą 1991 m. sausio 13-ąją keturiolikai žuvusių mūsų tautos dukterų ir sūnų bei tomis dienomis Lietuvos Nepriklausomybės sargyboje drąsiai budėjusiems žmonėms.

Dalyvaudami pilietinėje akcijoje „Atmintis gyva, nes liudija“, šiemet drauge su visos Lietuvos žmonėmis vėl prisimename ir minime prieš trisdešimt vienerius metus Lietuvos piliečių vieningą siekį apginti atkurtos valstybės Nepriklausomybę ir bendrą pilietinę poziciją.

Kartu visoje Lietuvoje degdami žvakutes, pajuntame daleyte to vienybės jausmo, kuris sujungė tautą 1991-aisiais, ir siekiame pademonstruoti, kad esminiais klausimais mes esame vieningi. Taip prisimenami ne tik skaudūs trisdešimt vienerių metų senumo įvykiai, bet ir mūsų pačių susitelkimas, vienybė bei bendrystės šiluma.

Rūta AVERKIENĖ

Varėnos rajono savivaldybės administracijos Bendrojo skyriaus vyr. specialistė

Ūkinis krašto gyvenimas

Vienoje senojoje Kaniavos – Dubičių girininkijoje šiandien išsitetk Dubičių, Kaniavos, Rudnios girininkijos, dalis Zervynų, Dainavos ir Marcinonių girininkijų. Nedidelė teritorijos dalis dabar priklauso Baltarusijai. Taigi kas XVII amžiaus viduryje buvo girininkija – XX amžiaus pabaigoje greičiau būtų urėdija (pagal dydį). Į pietvakarius nuo mūsų šios buvo Berštų, vakaruose – Merkinės, šiaurės vakaruose ir šiaurėje – Perlojos bei Varėnos didgirės. Kaniavos – Dubičių girininkija priklausė Lydos apskrčiai, Berštų – Gardino, Merkinės ir Varėnos – Trakų. Tai turėjo kiek įtakos krašto raidai.

Ordinacijoje nurodoma, kad girininkijai priklauso patį giria. Tai branduolys, miškų masyvai apie dabartinius Rudnios, Kašėtų, Pauosupio, Noškūnų kaimus. Be to, aplink girios branduolį dar esą savotiškų miškų salų ir pusiasalių, jie vadinami ostampais. MLTE jie įvardijami kaip apsiaustiniai.²⁶ Naujadaras labai jau nevykęs ir, matyt, niekur nepriėjęs. Gal geriau tuos miškų pusiasalius ir salas vadinti apygirėmis ar pagiriais.

Kaniavos – Dubičių girininkijoje būta 8 didelių apygirų: Panočių, Plaušynų, Stojų, Vaicaraščio, Vilkų girios, Miškų girios, Beržupio ir Žoleikiškio. Mažesnių 20: Viršunobelių, Vorovolkio, Pakaniavio, Dublios, Gribašos, Tabalinų, Krokšlio, Stegalės, Povilnio, Raudonos, Gaidisulos, Eivobalios, Sliminio, Vartelių, Zvirgždynų, Gražų, Daubtelių, Lakštučio. Vienas miškelis vadinosi „Prie Ūlos ežero“, kitas – „Gražos prie Knyčios upės“.²⁷ Didesnioji dalis šių

Ko dar nežinome apie Ūlos kraštą

senų pavadinimų tebevartojami, ypač miškininkų. Apie pusę jų pakankamai tiksliai surinkti ir užrašyti leidinyje „Dubičiai“. Kai kurie – šiek tiek pakitę. Tik Knyčios upės aptikti nepavyko. Bene tai bus iškreiptas Sienyčios, dešiniojo Ūlos intako, pavadinimas.

Ordinacijoje nurodoma, kad visos apygirės (ostampai) atrodo gerai, bet centrinė girios dalis labai išretinta. Pasidarbavo stichija – vėjai ir gaisrai. Dar labiau giria nukentėjo nuo Rodūnios klebono Pranckevičiaus, kuris medžiavimas kirtęs ir bažnyčios, ir asmeniniams reikalams. Daug iškirto pakanclerio Sapiegos nurodymu.²⁸ Kalbama tikriausiai apie garsųjį Leoną Sapiegą, pakancleriu buvusį 1585-1589 metais. Vėliau šis magnatas bent kelis dešimtmečius buvo kancleris. Kitas Sapiega (Kazimieras Leonas) pakancleriu tapo jau po ordinacijos išspausdinimo 1645 metais.²⁹

Kaniavos – Dubičių girininkijos tarnyboje būta 34 žmonių: girininko, vyresniojo medсарgijo arba dešimtininko ir 32 medсарgių.

Girininkas jokios gamybinės veiklos nevykdė, jo funkcijos buvo vien gamtos sauginės.

Kaniavos ir Dubičių girininkas (kaip nurodyta specialia liame skyrelyje) privalėjo:

1. Gerai žinoti savo girininkijos ribas, kad niekas nereikštų pretenzijų, negadintų ir nekilotų ribaženkliai, nedarytų žalos miškui ir žvėriui, neruoštų girioje šienaujimų pievų ir ariamų žemių, nedarytų kelių (įvažiavimų) į girias, neįrengintų drevių (išskyrus

bartininkus);

2. Niekam neduoti kiršti stataus miško, tinkančio statyboms (net ir girininkijos reikmėms), be Jo karališkosios mylistos (toliau JKM) sutikimo, net ir kiekvieno sausuolio ar išvartos išvežimui išduoti specialią asigunotę;

3. Akytai stebėti žvėrių judėjimą, kiekvieną ketvirtį JKM teikti ataskaitas apie kritusius ir valstybės reikmėms sumedžiotus žvėris;

4. Griežtai prižiūrėti medсарgius (osočnikus) ir dešimtininką, juos teisti ir bausti už įvykdytus nusižengimus;

5. Neleisti niekam jokios pramoninės gamybos (deguto, pelenų) be JKM leidimo;

6. Neleisti daryti naujų kelių per girias, ypač apygirinius miškus, taip pat versti pamiškes ir krūmynus dirbama žemė.

Jei kur plėšininė žemė trukdė žvėrimis maitintis ar keliauti, girininkas privalėjo pasirūpinti, kad ji vėl užželtų miškui.

Girininko „akys ir ausys“ buvo medсарgiai, gyvenę Dručinų, Kalvių, Noreikų, Stoniūnų, Noškūnų, Miežonių ir Liulencių kaimuose. Du pastarieji dabar priklauso Baltarusijos respublikai (taip pat – ir Babrauninkų kaimas, priklausęs girininkijai). Be tiesioginės miško apsaugos, medсарgiai dar privalėjo vykdyti į medžioklę (dešimtininkas ir 28 medсарgiai, tačiau 4 bet kokiu atveju likdavo saugoti girias). Šie pareigūnai taip pat turėjo statyti tiltus girioje, taisyti kelius apygirėse, duoti pastotes medžioklėms, atlikti įvairius remonto darbus JKM Kaniavos dvare. Tekdavo išvežti mišką ir statyti, bet jau už užmokėstį.

XVII a. pareigūnams piniginis atlyginimas buvo mokamas retai ir nereguliariai, už tarnybą buvo atlyginama žemės dalimis. Kaniavos ir Dubičių girininkijai priklausė 48 valakai ariamos žemės, iš jų miškininkų daliai teko 26 (XVII a. valaką sudarė 21 ha). Trys valakai iš 26 – giri-

ninko naudai, iš jų ir gaudavo pinigines pajamas, 6 – valstiečiams, kurie apdirbdavo 3 girininko valakus, 1 – vyresniajam medсарgiui (dešimtininkui), 16 – 32-iesiems medсарgiams, kiekvienam – po 0,5 valako.

Pagal 1557 m. Valakų įstatymą vieną karališkąjį (valstiebinį) valaką turėjo apdirbti 7 valstiečiai. Iš ordinacijos ryškėja, kad valstiečių prievolės per 80 metų išaugo net 3,5 karto.

Be pajamų iš 3 valakų, girininkui dar atitekdavo pusė iš drevių iškopinėto medaus. Kopinėti medų drevininkai galėjo tik su girininko atstovu.

Medсарgių pragyvenimo šaltinis buvo 0,5 valako žemės. Jie galėjo išsinuomoti ir dar už juos mokėti činčą. Jei žemę nuomodavo pašaliniai žmonės – mokeskis buvo didinamas 3 kartus.

Kaniavos girininkijoje už činčą buvo atiduoti 14,5 valako. Dar 7,5 dirbo tiagliniai (lažiniai) valstiečiai.

Činčo mokeskis – 4 grašiai už margą medсарgiams ir 12 grašių – pašaliniais. Taigi pirmieji mokėjo 2, o antrieji 6 kapas grašių už valaką. Dar buvo neturtingųjų grupelė, vadinamieji daržininkai, naudodę vos po kelis margus. Mokesčių nemokėjo, bet dvi dienas per savaitę privalėjo eiti lažą.

Žemės naudotojams (ne miškininkams) nustatytos papildomos prievolės: savaitę sargauti Kaniavos dvare, dalyvauti 6-iose talkose per šienapjūtę ir javapjūtę bei vykdyti su pastotėmis į Vilnių ir Gardiną.³⁰

Noreikų kaimas vienintelis išnykęs. Panašu, kad išnyko greit po ordinacijos pasirodymo. 1672 m. inventarizacija nurodo, kad Dainavos Noreikų kaimas buvo rusų per karą sudegintas, o dirbama žemė jau apaugusi mišku.³¹

Karališkasis išdas iš Kaniavos ir Dubičių girininkijos gaudavo 125 kapas ir 56 grašius pajamų. Reali to meto

grašio vertė prilygo maždaug 5 šių dienų litams (prieš euro įvedimą-red.). Taigi izdo pajamas galėtume vertinti 35-40 tūkst. litų. Iš kaimyninės Berštų ir Zabolotjės girininkijos buvo gaunama 20 kapų (1200) grašių mažiau, nors ši turėjo 61 valaką ariamos žemės.³²

Girininkiją valdė Kasperas Poniatovskis, kilęs iš nelabai garsios ir įtakingos bajorų giminės. Tačiau XVIII a. 2-oje pusėje šio klanu atstovas netgi tapo paskutiniu Respublikos karaliumi.

Nočios dvaro savininkas buvo Samuilas Dolgertas (kiti dokumentai bylotų, kad pavardė *ordinacijoje* užrašyta neteisingai – turėtų būti Daurgirdas).

Girininkijos valdos rytuose ribojosi su Narbutų mišku. Beveik po pusantro šimto metų gimęs garsus istorikas Teodoras Narbutas greičiausiai buvo tiesioginis minimų Narbutų palikuonis, nes Šaurų dvaras – tik už 12 km nuo buvusio Kaniavos dvaro.

Panočių palivarko savininkė – Trečiokienė (Treciakovva). Daugiau šios pavardės niekur aptikti nepavyko. Dar minimos bajoriškos Kuncevičių ir Pranckevičių pavardės.³³

Valstiečiams vardus parinkdavo kunigas. Iš 37 populiariausias – Mikalojus, kiek mažiau – Kristupas, Vaclovas, Juozapas, Adomas, Feliksas, Bartolomiejus ir Andrius. Keista – nebūta nei vieno Antano ir Pranciškaus, tokių populiariųjų apylinkėse vėlesniais laikais.

Iš Dručinų kaimo *ordinacijoje* minimi dešimtininkas ir 3 medсарgiai. Kiekvieno iš jų pavardė Dručminis.³⁴ Tai buvo tik priedas prie vardo. „Lietuvos pavardžių žodyne“ tokių ar net panašių pavardžių nėra.

Yra aiškiai tėvavardinių priedų: Jasevičius, Alekna-

tis, Mykolaitis, Petraševičius ar Valiukevičius. Iki mūsų dienų išliko vienas kitas Aleknavičius ir nemažai Valiukevičių.

Būta ir originaliųjų priedų prie vardų. Miežonių kaime yra gyvenęs Mikšeleišis, Stoniūnuose – Svitas ir Kreivas, Noškūnuose – Kilis, Dvilypis ir du Dvilypaičiai. Iš 4 daržininkų trys vadinami Skilandaičiais.³⁶ Įdomu, kad XIX a. vid. Noškūnuose dar gyveno žmogus Dvilypio pavardė. Vėliau ši pavardė išnyko.

Per rusiškąją okupaciją apylinkė visai nuniokota, liko kas kelinta valstiečių šeima ir ta – beveik be gyvulių. 1672 m. inventorius rodo kraupų vaizdą. Panočiuose iš 7 valakų teuzimtas vienas, kurį šiaip taip dirba 3 kiemai, Liulencių kaime visi 7 valakai nedirbami. Noškūnų kaime iš 8 valakų nedirbami 3. 18 Uosupės ir Noreikų kaimų valakų jau apaugo mišku.³⁷

Vis dėlto žmonių būta atsparių, atsilaukusių po karų, badų ir marų. Nuo 1720 m. pastebimas ūkinio gyvenimo pagyvėjimas. Rudnioje pastatoma (ar atstatoma?) geležies liejykla, tapusi svarbiu ir labai įdomiu krašto pramonės objektu. Priklausė Kaniavos girininkijos dvarui, mokėjo činčą ir tiekė geležį. Gaminta noragai. Iš šios įmonės XVIII a. pabaigoje buvo gaunama apie 360 zlotų metinių pajamų (visas girininkijos ūkis duodavo apie 6000 zlotų).

Išaugus gyventojų skaičiui, XVIII a. vid. girių kirtimuose kūrėsi naujos gyvenvietės. Girininkijos teritorijoje įsikūrė Krokšlio, Lynežerio, Zervynų kaimai. Kadangi Ūla buvo ne tik girininkijos, bet ir apskrities riba, kai kur abipus upės įsikūrė dvigubos gyvenvietės. Dešiniame krante – Varėnos (didžiosios), o kairiajame – Kaniavos Zervynos.³⁸ Kairiakrantė Krokšlio kaimo dalis netgi laikyta atskiru Šumo kaimu.

Tešinsys. Pradžia Nr. 93, 94, 95, 97, 98, 1, 2, 3

Vidas ABROMAITIS

Parengė Regina LUKOŠEVIČIENĖ

²⁶ Druskininkų – Varėnos miškai//MLTE. V., 1966. T. I. P. 435.

²⁷ Visi pateikti duomenys iš ordinacijos.

²⁸ Ordinacija. C. 227.

²⁹ S. Lazutka. Leonas Sapiega. V., 1998. P. 92.

³⁰ Ordinacija. C. 225-237.

³¹ LVIA. F. 525. Ap. 8. B. 440.

³² Ordinacija. C. 225.

³³ Ordinacija. C. 225-226.

³⁴ Ordinacija. C. 227.

³⁵ Ordinacija. C. 229.

³⁶ Ordinacija. C. 229.

³⁷ LVIA. F. 525. Ap. 8. B. 440.

³⁸ M. Urbelis. Cepkeliai... P. 81-84.